

Focus op erfgoed

Inleiding op de studiedag

Jos Gysels & Lander Baeten

Na de succesvolle editie van vorig jaar organiseert Natuur.focus opnieuw een studiedag. De formule is dezelfde: brengen van nieuwe inzichten en vernieuwende ideeën voor de natuur en het natuurbehoud in Vlaanderen. Dit jaar is het thema 'Natuur en erfgoed'. Dat blijkt een actueel thema te zijn, want er werden in 2017 al twee studiedagen aan gewijd. Is dat toevallig of groeit het inzicht dat er veel raakvlakken zijn en dat het bijeenbrengen van natuur en erfgoed iets oplevert aan beide kanten? Dat is geen eenvoudige vraag, alleen al omdat het thema niet zo gemakkelijk te vatten is. Wat is erfgoed? Zoals bij de vraag 'Wat is natuur?' verdwaalt men al snel in een doolhof van definities. Natuur en erfgoed zijn containerbegrippen, met inhoud en betekenissen die niet voor iedereen dezelfde zijn en die bovendien wijzigen in de tijd. Aan een synthese durven we ons dan ook nog niet te wagen. Deze Natuur.focus studiedag is vooral gericht op het verkennen van de soms verrassende en hopelijk inspirerende verbanden tussen natuur en erfgoed. Met andere woorden: de focus ligt op erfgoed maar dan bekeken door een multifocale bril.

Erfgoed en geschiedenis

Jos Gysels zal op de studiedag het thema en de individuele voordrachten inleiden. Hij is voormalig directeur van Natuurpunt CVN en een van de trekkers van de pas opgerichte Natuurpunt werkgroep 'Erfgoed en geschiedenis'. Dat hij al langer geïnteresseerd is in het thema blijkt uit een aantal artikels die hij publiceerde in Natuur.focus. Zo onder meer over de geschiedenis van de natuurreservaten en natuurstudie door vrijwilligers (Gysels 2013, 2016). Deze en andere artikels over natuur en erfgoed uit de afgelopen vijftien jaargangen van Natuur.focus zijn gebundeld en te downloaden op www.natuurpunt.be/focus.

Digitaal hoogtemodel Vlaanderen

De eerste spreker is Jan Bastiaens, als erfgoedonderzoeker landschap verbonden aan het Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed (VIOE). Hij laat de nieuwe mogelijkheden zien van het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen (DHMV). Met de LIDAR-technologie, waarbij gebruikgemaakt wordt van laserstralen, kunnen zeer gedetailleerde beelden gemaakt worden van het reliëf. Daardoor worden stukken van de geschiedenis van natuurgebieden zichtbaar gemaakt zoals we die nooit eerder zagen of waar we zelfs totaal geen weet van hadden. Karrensporen, zandverstuivingen, celtic fields, grafheuvels, periglaciale polygonen, loopgraven ... van de laatste ijstijd tot de dag van vandaag, allemaal verschijnen ze in beeld. Dat de walletjes rond graatakkers uit de ijzertijd er nu nog liggen, na duizenden jaren, is zonder meer verbazingwekkend. Deze erfgoedrelicten dragen zonder meer bij tot het rijke verhaal en de belevingswaarde van het natuurgebied. Om ze behouden moet er wel rekening mee gehouden worden bij het beheer van het gebied. Dat is meteen ook een pleidooi voor samenwerking tussen vrijwilligers en experts uit verschillende disciplines.

Figuur 1. Steenuil (© Darren Baker/shutterstock)

Figuur 2. Digitaal hoogtemodel van een stukje Kempische Heuvelrug. (© DHMV)

Weidebevoeiing

Albert Jansen is auteur van 'Pratum marcidum: historische, geografische, sociale en ecologische achtergronden van de Kempense watering' (Jansen 2015). Als vrijwilliger van Natuurpunt Noord-Limburg is hij lokaal betrokken bij het natuurbeheer van de Vloeiweiden in de Lommelse Watering. Zijn lezing gaat over de geschiedenis en het ecologisch belang van traditionele weidebevoeiing in Vlaanderen en Europa. De Lommelse Watering is een schoolvoorbeeld van het samengaan van natuur en erfgoed, in theorie én (beheer)praktijk. Hij zal ook laten zien dat de betekenis van natuur en erfgoed verder reikt dan de eigen direct omgeving. De laatste jaren is namelijk veel onderzoek verricht naar traditionele bevoeiingssystemen in heel Europa. De resultaten hiervan zijn door professor Christian Leibundgut van de universiteit Freiburg bijeengebracht in 'Traditionelle bewässerung: ein Kulturerbe Europas' (Leibundgut & Vonderstrass 2016). Dat is sterk materiaal dat kan helpen om ook in Vlaanderen te ijveren voor de erkenning van traditionele weidebevoeiing als immaterieel cultureel erfgoed.

Figuur 3. Vrijwilligers van Natuurpunt Noord-Limburg aan het werk in Vloeiweiden in de Lommelse Watering. (© Albert Mertens)

Figuur 4. Hendrik Conscience (1812-1883), volksschrijver met oog voor de natuur. (© Jean Portaels, 1818-1895)

Conscience's landschapsbeschrijvingen

Ook in de derde spreekbeurt staat het landschap centraal, zij het bekeken door een andere bril. *Marlou de Bont*, onderzoeker aan de universiteit van Wenen, gebruikt de landschapsbeschrijvingen van Hendrik Conscience voor een imaginaire reis door het 19de-eeuwse Vlaamse landschap. Zij studeerde aan de universiteiten van Antwerpen en Leuven. Haar be kroonde masterthesis 'Hij was maar een artiest ...' handelt over de invloed van Henry Thoreau op de Vlaamse literatuur (de Bont 2014). Thoreau was een van de peetvaders van de wereldwijde natuurbeweging en dit jaar vieren we de 200ste verjaardag van zijn geboorte. Voor de lezing blijven we dicht bij huis. De landschapsbeschrijvingen in de romans van Hendrik Conscience voeren ons van de West-Vlaamse kust tot in het Hageland. Onderweg staan we stil bij de fascinerende aard van deze natuurbeelden, die de lezer enerzijds op schilderachtige wijze introduceren in de verhaalwereld en anderzijds een opvallend informatief en soms bijna toeristisch karakter hebben. Ze vervullen zo niet alleen een esthetische functie, maar dienen ook als bron voor culturele en geografische kennis over België, dat Conscience en veel van zijn lezers vanaf 1830 als een nieuw vaderland moesten gaan zien en beleven.

Figuur 5. Wulp alias Zandfluitier. (© Marcel Verbruggen uit het archief van BNVR)

Zwijgende zandfluiters

Hans Van Dyck, gedragsecoloog aan de UCL (Louvain-la-Neuve), verkent in zijn voordracht het veld waar natuur cultuur wordt en omgekeerd. Zo zorgt hij voor de perfecte overgang naar de volgende sprekers. Hans is, naast professor en redacteur van *Natuur.focus*, een bekend mediafiguur geworden die al veel heeft bijgedragen aan een wetenschappelijk verantwoorde popularisering van het natuurthema. In deze lezing vertrekt hij van verwondering die verbonden is met de dagelijkse zintuiglijke ervaring van natuur. Het gaat over soorten en biotopen, maar ook over fundamentele, natuurlijke fenomenen zoals nachtelijke duisternis. Met het verdwijnen van 'spontane' natuur verdwijnt ook de ervaring van de natuur; de schoonheid, de ruwheid, de ingewikkeldheid. Dat blijft niet zonder gevolgen. Steeds meer wetenschappers zien hierin een bedreiging voor onze fysieke, maar ook mentale gezondheid. Waar we vandaag nog minder bij stilstaan, is dat natuurervaringen een rijke voedingsbodemp vormen voor taal, verhalen en andere vormen van cultuur en kunst. En dat met de achteruitgang van de natuur ook de natuurbeleving ('extinction of experience'-syndroom) en daarmee onze cultuur verschaalt. Van Dyck exploreert wat we hieruit kunnen leren voor ons huidig en toekomstig natuurbehoud. Moeten we misschien denken aan een Rode Lijst van bedreigde natuurbelevingen?

Wonderbaarlijke taxidermie

Jeroen Lemaître, medeauteur van 'Wonders are collectable' (Lemaitre & Demeulemeester 2016), laat zien hoe taxidermie opnieuw hip geworden is. Als designkunstenaar is hij een vreemde eend in het wereldje van natuurliefhebbers. Of toch niet? Want hij is evenzeer gefascineerd door de schoonheid van de natuur en maakt hiervan letterlijk gebruik om decoratieve kunst te creëren. In 2014 werd hij voor het eerst opgemerkt door Le Musée des Arts Décoratif in Parijs. Zijn werk werd toen naar aanleiding van de tentoonstelling 'Taxidermie' in de boutique tentoongesteld. De afgelopen maanden was werk van hem, naast dat van oude meesters uit de 17de en 18de eeuw, van Jan Fabre en Koen Vanmechelen, te zien op de tentoonstelling 'The Beauty of the Beast' in Kasteel d'Ursel in Hingene. Maar is het gebruik van (dode) dieren voor kunst, laat staan design, wel politiek correct? Daarop zullen de antwoorden ongetwijfeld uiteenlopen. Het is een vraag die bovendien kan gesteld worden in verschillende contexten. Wat te doen met de collectie opgezette dieren die we erfden uit een periode waarin anders gekeken werd naar taxidermie? Opnieuw geen puur theoretische vraag, maar heel reëel en actueel voor de uitbouw van het Natuurpunt Museum.

Pastoor Segers

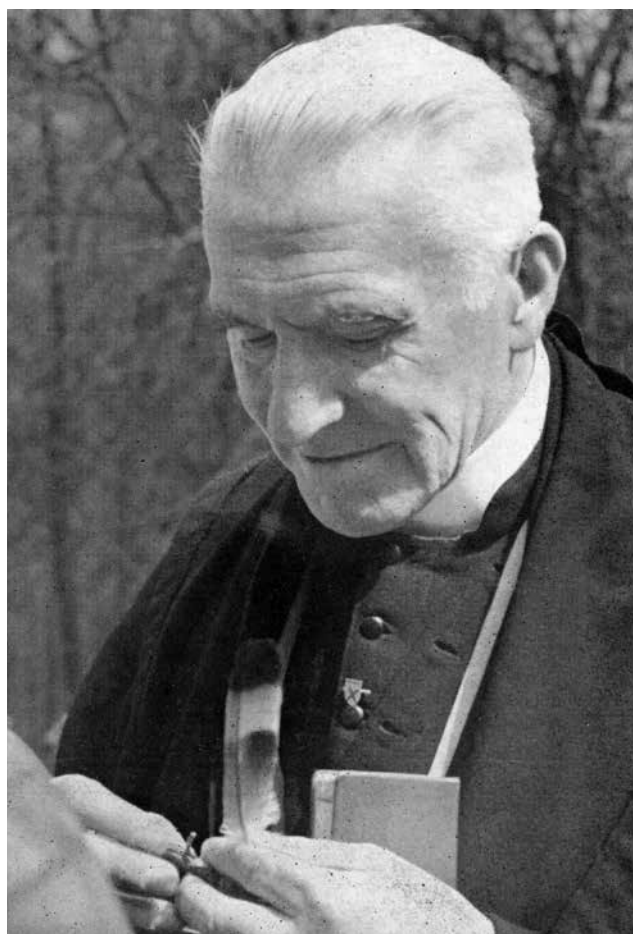
Ter afsluiting van de studiedag brengt acteur *Rik Rossenbacker* Pastoor Segers, de oprichter van De Wielewaal, tot leven. Hij is hiermee niet aan zijn proefstuk toe. Bij de viering van 60 jaar natuureservaten speelde hij al op onnavolgbare wijze de figuur van Jos Cuypers, de eerste conservator van Snepkensvijver. Frans Segers zette zijn eerste stappen in de natuureducatie als aalmoezenier van de Scouts in Heverlee. Maar hij is toch vooral bekend als de oprichter en was decennia-lang voorzitter van ornithologische vereniging De Wielewaal. Toen hij benoemd werd tot pastoor in de Kempische gemeente Vosselaar, verhuisde het hoofdkwartier van de vereniging naar Turnhout. In een oud herenhuis ofte 'meesterswoning' langs de Graatakker werd in 1963 het Kempisch Vogelmuseum ingewijd. Een stuk erfgoed dat op dezelfde locatie voortleeft in de werking van het Natuurpunthuis en Natuurpunt Museum.

Natuurpunt en erfgoed

Aan *Lieven De Schampelaere*, algemeen voorzitter van Natuurpunt, is gevraagd om aan te geven welke plaats natuur, erfgoed en cultuur vandaag en vooral in de toekomst kunnen krijgen in de werking van Natuurpunt. In de oorspronkelijke missie van Natuurpunt uit 2001 was er van erfgoed nog geen sprake. (Evenmin van biodiversiteit overigens). Landschapsbescherming werd wel al gezien als een van de opdrachten van de vereniging. En bij het herschrijven van de missie in 2016 luidt het in de begeleidende visietekst dat Natuurpunt zich inzet voor de verbetering van de kwaliteit van het landschap en de bescherming van erfgoed en abiotische elementen, omdat natuur en landschap onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Wil Natuurpunt nog verder gaan en, zoals in de missie van Natuurpunt CVN, erfgoed naast natuur zetten?

Figuur 6. 'Magnetic Death', hedendaagse taxidermie van Jeroen Lemaître.

Figuur 7. Frans Segers (1888-1969), dorpspastoor met een passie voor vogels.

Figuur 8. Fort 7 in Wilrijk, geschiedenis en natuur beheerd door Natuurpunt Zuidrand Antwerpen. (© Vilda/Yves Adams)

SUMMARY

Gysels, J. & Baeten, L. 2017. Focus on natural heritage. Introduction to the upcoming symposium. *Natuur.focus* 16(3): 104-108 [in Dutch]

The linkages between nature and heritage have become a topical issue. There is a growing awareness that connecting both themes may lead to synergies in both fields. But integrating their knowledge and insights is inherently difficult, given that both nature (conservation) and heritage cover very broad topics. What exactly is 'heritage'? Just like with 'What is nature?' the question is easily blurred by a plethora of definitions. After last year's successful edition, *Natuur.focus* is organizing a symposium about the new insights and novel ideas in the field of nature and heritage. We do not aim at any synthesis, but rather want to explore the many different connections between nature and heritage. In this article we outline the different lectures of the symposium and how they might inspire people interested in nature conservation and study.

AUTEURS:

Lander Baeten is hoofdredacteur van *Natuur.focus* en professor aan het labo voor Bos & Natuur aan de faculteit bio-ingenieurswetenschappen van de Universiteit Gent. Jos Gysels is redacteur van *Natuur.focus* en afscheidnemend directeur van Natuurpunt CVN.

CONTACT:

Jos Gysels
E-mail: jos.gysels@natuurpunt.be
Lander Baeten
E-mail: lander.baeten@UGent.be

REFERENTIES

- de Bont M. 2014. 'Hij was toch maar een artiest...': Een onderzoek naar de invloed van Henry David Thoreau op de Vlaamse literatuur voor 1940. Scriptie, Universiteit Antwerpen.
- Gysels J. 2013. 60 jaar natuurreservaten in Vlaanderen. Een historische terugblik op het begin. *Natuur.focus* 12(2): 44-52.
- Gysels J. 2016. Natuur waarnemen en natuurwaarnemers 1788 - 2014. *Natuur.focus* 15(3): 96-101.
- Jansen A. 2015. *Pratum marcidum*: historische, geografische, sociale en ecologische achtergronden van de Kempense watering. Drukkerij Het Punt, Dendermonde.
- Leibundgut C. & Vonderstrass I. 2016. *Traditionelle bewässerung: ein Kulturerbe Europas*. Verlag Merkur Druck, Langenthal, Zwitserland.
- Lemaitre J. & Demeulemeester T. 2016. *Wonders are collectible. Taxidermie: verstilde schoonheid*. Lannoo, Tielt.

Studiedag Focus op natuur en erfgoed

Zaterdag 28 oktober 13u30

Paterspand Turnhout

Meer info en inschrijven:

www.natuurpunt.be/natuurerfgoed